

DELIMITAREA DINTRE TRANSDIPLINA FUNCȚIONALĂ ȘI CEA SEMANTICĂ

*Angela Copacinschi, asist. univ.,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău*

THE DELIMITATION BETWEEN FUNCTIONAL AND SEMANTIC TRANSPOSITION

*Angela Copacinschi, Asst. Lecturer,
“Ion Creanga” State Pedagogical University of Chisinau
ORCHID:0000-0001-8799-1043
copacinschi.angela@upsc.md*

CZU: 81'36'37

DOI: 10.46727/c.v3.24-25-03-2023.p255-260

Abstract. The purpose of this study was to establish knowledge about the use of the adjective and especially their relationship to different types of transposition. This is what we hope to have done based on the corpus of references and examples provided. It follows from these observations that at least the relational adjective category is akin to their semantic-pragmatic traits, particularly their ability to subcategorize. Being the form of a system of actions, a process, an attitude, a strategy, a goal to be solved or a formative level to be achieved, a means of improvement, research scientific is still current. At the empirical stage an attempt has been made to clarify the questions of the relationship between the adjective and the adverb, the adverb and the noun, the mechanism of the transposition of these parts of discourse into the French, Romanian and Italian languages

Keywords: noun, adverb, functional transposition, adverbialization, substantivization, the mechanism of transposition

Studiul de față are ca obiectiv elucidarea diferențierii între transpoziția funcțională și cea semantică. Obiectul de cercetare îl constituie fenomenul transpoziției în domeniul adjectivului și al adverbului în câteva limbi romanice, pornind de la limba română spre cea franceză și italiană. Sunt analizate atât adjectivele transpuse în categoria adverbului, cât și adverbele transpuse în clasa adjectivelor, în baza corelațiilor substantiv – adjectiv, adjectiv – substantiv. Dispunem de unele materiale care ne permit să examinăm fenomenul menționat în raport cu cel al conversiei și al omonimiei gramaticale. Transpoziția rezidă în întrebuintarea unor părți de vorbire în ipostaza altor clase de cuvinte, atribuindu-li-se proprietățile gramaticale și lexicale ale noii categorii, și suscită interesul cercetătorilor, fiind un mijloc important de îmbogățire a vocabularului unei limbi.

Transpoziția este definită adesea drept un transfer al semnului lingvistic (respectiv al unității lingvistice) în condiții neobișnuite pentru unitatea respectivă. Vorbind despre **conversie**, avem în vedere, alături de alte interpretări, transferul unei părți de vorbire în categoria altei părți de vorbire (substantiv, adjectiv, adverb ș.a.). Din punct de vedere teoretic, ne propunem să examinăm conceptul transpoziției și cel al conversiei în plan sincron și diacronic, relevând modul diferit de manifestare al acestora în cadrul diverselor părți de vorbire.

Pornind de la unele precepte ale lui Ch. Bally și ale altor lingviști notorii, vom încerca să aplicăm ideile ce le postulează într-un domeniu concret, cel al adjectivului și al adverbului, comparând materialul românesc cu cel din limbile franceză și italiană.

Actualitatea și noutatea temei acestui studiu constă în faptul că ne propunem să elucidăm transpoziția în domeniul adjectivului și adverbului, ca punct de plecare servindu-ne corpusul de exemple din limbile română, franceză și italiană. Ținem să menționăm că până în prezent nu a fost emisă o concepție univocă despre fenomenul în discuție. Afirmările unor specialiști în materie sunt contradictorii și trezesc dubii, ceea ce impune o unificare a terminologiei în cauză și o triere a teoriilor privind transpoziția.

Actualitatea și noutatea temei este condiționată de relevanța cercetărilor asupra fenomenului transpoziției pornind de la limba de bază – română – spre alte două limbi-țintă, care fac parte din grupul limbilor romanice, franceza și italiana. Lipsa unor lucrări de sinteză în plan contrastiv privind fenomenul menționat a impulsionat abordarea multiaspectuală a acestuia. Utilitatea studiului nostru constă în confruntarea faptelor ce țin de uzul limbii în diverse medii lingvistice, a influențelor exercitate de alte limbi romanice asupra limbii române.

Scopul scontat este a releva potențele transpozitive în cadrul adverbului și al adjectivului în limbile română, franceză și italiană, relevând corelația dintre fenomenele nominalizate, adică transpoziția în raport cu conversia și cu omonimia prin demarcarea acestor noțiuni.

Ne propunem să realizăm următoarele sarcini concrete: a examina condițiile ce implică trecerea adjectivelor în categoria adverbului. Vom indica grupurile de adjective care capătă valoare adverbială și criteriile ce servesc pentru a delimita adjectivele adverbializate de cele neadverbializate;

- a indica alte părți de vorbire ce se pretează adverbializării;
- a analiza transpoziția din perspectiva economiei mijloacelor lingvistice, ținând cont de aspectul diacronic al fenomenului vizat;
- a aborda raportul dintre transpoziție și conversie în sfera adjectivului în trei limbi romanice: română, franceză și italiană;
- a reliefa similitudinile și discrepanțele în realizarea fenomenului studiat în limbile comparate;
- a cerceta implicațiile stilistice ale transpoziției în domeniul adjectivului și al adverbului;
- a elucidă transpoziția dintr-o perspectivă funcțională, interdisciplinară, în baza unor concepte ale gramaticii, lexicologiei, stilisticii, istoriei limbilor română, franceză și italiană;
- a descrie faptele de limbă în plan sistemic și discursiv-pragmatic, ceea ce facilitează interpretarea conceptelor și a teoriilor noi, invocate în cadrul cercetării;
- metoda distribuției contrastive, care va servi să delimităm în ce măsură contextul lingvistic al unităților transpuse va servi la realizarea sau la definitivarea transpunerii, și va stabili suma pozițiilor diferite pe care le poate ocupa în raport cu alte unități.
- a investiga dinamica transpoziției și a conversiei din perspectivă descriptiv – normativă, ținând cont de normele actuale din limbile incluse în cercetare;
- a evalua din punct de vedere teoretic, în plan sincron și diacronic, conceptele *transpoziție* și *conversie*, modul diferit de manifestare a acestora în diverse părți de vorbire.

Transpoziția funcțională în limba franceză este considerată o modalitate a transferurilor intercategoriale și se încadrează câteodată în limitele conceptelor dezvoltate în cadrul lingvisticii generale geneveze: Ch. Bally [5, p. 247] și H. Frei [8, p. 301], dar atașarea la lexicologie rămâne totuși puternică. În acest context, transpoziția lexicală evoluează spre o interpretare mai sintactică.

Noțiunea de transpoziție se bazează pe stabilirea unei echivalențe, în mare parte, funcționale cu părțile de vorbire de bază. A. Copacinschi menționează, în articolul „Transpoziția și diferențierea semantică”, câteva tipuri de transpoziție funcțională. [2] În cazul transpoziției

courage (N) - courageux (A) distingem trei elemente: clasa de pornire sau transponendul (courage, N), clasa de sosire sau elementul transpus (courageux –A) și mijlocul de transpunere sau transpozitorul (-eux).

În principiu, cuvintele, aparținând părților esențiale de vorbire (substantiv, verb, adverb), pot fi transpuse în funcția tuturor altor clase.

În limba română contemporană, majoritatea substantivelor fără prepoziție, care au trecut în categoria adverbilor de mod, au fost la origine comparații sau construcții prepoziționale. Această întrebuintare este ușor de recunoscut în următoarea mostră concludentă:

1. *Nu știu pentru ce ne trimise frumușel aici la țară, unde ședeai **singur ca un cuc**.* [1]
2. *Je ne sais pas pourquoi on nous a envoyé ici à la campagne, où je me sentais **seul comme un coucou**.*
3. *Non so perché mi avevano mandato qui in campagna, dove mi trovavo **solo come un cuculo**.*

T. Cotelnic semnalează formațiuni de felul : *singur cuc, singur ca un cuc, a tremura ca varga, a zbura ca glonte, a se ține ca scaiul, roșu ca jăraticul, negru ca tăciunele, a dormi ca un buștean, a tăcea ca chiticul, a pleca ca săgeata, a zbura ca glonte, a se întinde ca struna, a se ridica ca un perete, a se ține ca scaiul, a sta ca bățul, a șede ca stâlpul, a cădea ca piatra, a tremura ca varga, a se strânge ca o pungă, a luci ca oglinda, a lega ca un burduf, a se înșira ca un lanț, a se duce ca un vârtej, înflat ca o dobă, des ca mătura, roșu ca jăraticul, negru ca un corb, drept ca ața, roșu ca sfecla etc.* [3, p.13]. Ținem să observăm că în unele îmbinări cuvântul *ca* poate fi eliminat: *singur cuc, a zbura glonte, a se ține scai, a tăcea chitic, a se strânge pungă, a se duce vârtej* ș.a. Mai jos relevăm echivalentele acestora în limbile comparate:

2. *Seul coucou, seul comme un coucou, trembler comme un ramuscule, voler comme une balle, rouge comme le feu, noir comme le jard, dormir comme un tronc, se taire tout seul, partir comme une flèche, s'étendre comme une corde, se dresser comme un mur, se tenir assis comme un bâton, tomber comme une pierre, diminuer comme un sac à main, luire comme un miroir, gonflé comme un soufflet, se répendre comme une chaîne, aller comme un tourbillon, gonfler comme une batterie, dense comme un balai, noir comme un corbeau, rouge comme une betterave, droit comme un fil, seul comme un coucou, etc...* [9, p.100-250], [10, p. 200-350]

3. *solo cuculo, solo come un cuculo, tremare come un ramo, rosso come il fuoco, nero come la cenere, dormire come un tronco, tacere come un tronco, andare come una freccia, estendersi come una stringa, salire come un muro, presentarsi come un bastone, sedersi come un pilastro, cadere come un sasso, raccogliersi come una borsa, lustrare come uno specchio, gonfiato come un mantice, enumerare come una catena, andare come una turbine, gonfiato come una batteria, spesso come una spazzata, nero come un corvo, dritto come il filo, rosso come una barbabietole, solo come un cuculo, ecc.* Compararea exemplurilor de mai sus ne permite să observăm construcții comparative sau prepoziționale folosite paralel în limbile română, franceză și italiană și care au trecut în categoria adverbilor de mod.

Adverbele calitative provenite de la substantive nu se pretează întotdeauna raportării la forma inițială, adică la termenii care nu mai reprezintă comparații, bunăoară:

1. *a se vindeca taftă* „complet [7, p.200]”; *a se uita, a privi țintă* „drept”; *a merge strună* „foarte bine”; *a rămânea baltă* „pe loc”; *tuns chilug* „până la piele”; *a sta copăcel* „în picioare”; *beat turtă, lemn, cuc* „foarte tare”; *gol pușcă, pistol* „dezbrăcat”; *a veni pușcă* „imediat, repede” [idem, p. 13].
2. *guérir taffetas* „complètement”, *regarder tout droit* «droit»; *se dérouler bien* „très bien”; *rester toujours flaque d'eau, inactif* „sur place”; *tondre totalement* „jusqu'à la peau”;

rester tout droit „à pieds”, ivre coucou, comme le bois „beaucoup”; nu comme un fusil, un pistolet, „déshabillé”; venir vite „immédiatement, rapidement”. [6, p. 390-500]

3. guarire taffetà „completamente”; guardare, guardare „dritto”; andare come un orologio „molto bene”; rimanere pozzanghera „sul posto”; ritagliato completo „per la pelle”; stare come un alberello „in piedi”, ubriaco biscotto di panpepato, ubriaco cuculo, legno „molto forte”; nudo pistola fucile „nudo”; venire come un fucile „immediatamente, rapidamente”. [ibid., p. 15], [3]

În limba franceză actuală s-a remarcat că folosirea adjectivelor adverbializate este mai frecventă în limba populară decât în cea literară. Adjectivele se întrebuintează paralel cu adverbe, concurând cu adverbele corespunzătoare: **vendre cher/vendre chèrement sa vie**. [1]

În concepția lui Ch.Bally [4, p.335], drept consecință a fenomenului dat orice cuvânt simplu poate trece într-o altă categorie, fără a-și modifica forma (*une femme-enfant* – „femeie-copil”). Admițând caracterul invariabil al formei unității lingvistice, ar trebui să acceptăm faptul că unitatea morfologic transpusă și unitatea inițială sunt identice. În acest caz, nu este justificat a defini transpoziția drept un procedeu de derivare.

Unitatea transpusă păstrează numai în aparență forma inițială. Socotind transpoziția drept procedeu de formare a cuvintelor noi, procesul dat nu li se atribuie îmbinărilor de cuvinte, așa cum procedează Ch. Bally [5, p. 278] și L.Tesnière, [1] care îi conferă conceptului în discuție un conținut mai amplu. Transpoziția se consideră, de obicei, un tip de derivare morfologico-sintactică, având în vedere că modificările morfologice și cele sintactice au loc concomitent [1]

Având scopul de a elucida problema transpoziției funcționale în limba franceză, nu ne vom implica în analiza aprofundată a transpoziției ca tip de derivare morfologico-semantică, ci, în continuare, ne vom referi mai mult la aspectul funcțional al transpoziției. Semnul lingvistic, păstrându-și în întregime semnificația, poate să-și schimbe sensul gramatical, îndeplinind funcția unei anumite categorii lexicale (substantiv, verb, adjectiv, adverb) căreia nu-i aparține. Așa, de exemplu, substantivele *planète* („planetă”) și *campagne* („sat”), fără a-și schimba sensul, devin (funcțional) adjective în (*système*) *planétaire* („(sistem) planetar”) și (*maison*) *de campagne* („(casă) sătească”). Acest sistem de schimbări gramaticale este numit de Ch.Bally transpoziție funcțională [5, p.179].

Adeptii ai tratării funcționale a transpoziției sunt G. și R. Le Bidois [4], Ch.Bally [5, p. 276] ș.a. L.Tesniere, referindu-se la problema transpoziției funcționale, o abordează în plan sintactic. [1] G. et R. Le Bidois susțin că adverbul se folosește în funcție de substantiv atunci când este precedat de articol sau de adjectivul demonstrativ. Condiția esențială a întrebuintării funcționale a adverbului ca substantiv, potrivit autorului, este criteriul formal, un rol deosebit revenindu-le actualizatorilor. [4].

Ch. Bally a avut meritul să considere adjectivele relative drept structuri compuse, în particular enunțuri care se referă la un concept, bunăoară: *étoile polaire*, *l’histoire romaine* ou *boîte crâniennes* sau există într-un număr limitat: *les cercles polaires*. În lucrarea de față nu aderăm la această teorie, întemeiată pe un principiu sintactic care, la prima vedere, pare insuficient.

Faptul că adjectivul acceptă sau nu să circumscrie limitele sintactice de bază nu are nicio legătură cu posibilitatea de a se integra într-o sintagmă compusă, după cum afirmă acest lingvist: „Un grup format dintr-un substantiv și un adjectiv este o structură compusă atunci când adjectivul este strâns legat de substantiv.” În asemenea cazuri, multe alte adjective calificative ar trebui să fie considerate ca unități lexicalizate, dar situația diferă. Drept dovadă, semnalăm structuri de tipul:

1. *mâna dreaptă, fratele mai mic, cel mai nou film,*
2. *la main droite, le frère cadet, le dernier film,*
3. *la mano destra, il fratello minore, l’ultimo film*

Lingviștii francezi atribuie rolul esențial în schimbarea funcției semnului lingvistic articolului în calitate de actualizator, care se pierde sau se adaugă în procesul substantivizării sau al adjectivizării.

Cele expuse mai sus vin să reliefeze aspecte importante ale fenomenului lingvistic numit *transpoziție* – procedeu de utilizare a unor unități în locul altora și un mijloc efectiv de completare a vocabularului. Ch. Bally [5, p.182] consideră *transpoziția* drept o sursă remarcabilă de îmbogățire a clasei substantivelor și a adjectivelor, denumind-o *proces de derivare internă* (*derivation implicite*). În cadrul procesului vizat, nu apare vreun sufix în calitate de marcă a transpoziției, iar cuvântul derivat coincide, de obicei, formal cu cuvântul de bază sau poate avea o formă mai scurtă.

Analizând problema transpoziției funcționale, lingviștii francezi și ruși insistă să evidențieze două aspecte fundamentale: transpoziția adjectivelor (substantivizarea și elipsa) și utilizarea adjectivelor în funcție adverbială și transpoziția substantivelor (adjectivizarea). Sunt două tipuri de adjective formate pe calea transpoziției: cele transpuse prin substantivizare și cele transpuse prin intermediul elipsei. Transpoziția adjectivelor este mult mai răspândită decât cea a substantivelor. În accepția lui Ch. Bally, fenomenul în cauză este arhicunoscut și nu necesită comentarii detaliate, operându-se cu exemple de felul: *un sage* – „un înțelept, *un paresseux* – „un lenos”, *les deux timides* – „cei doi timizi”, *les misericordeux* – „milostivii”.

Dacă substantivizarea este tipul principal de transpoziție a adjectivelor în substantive, atunci elipsa este tratată drept o variantă structurală, ce nu se referă numai la adjective, ci și la îmbinarea substantivului cu adjectivul, strictă pentru fiecare caz concret: substantivul *générale* (f) își are originea în îmbinarea de cuvinte:

1. *repetiție* generală; *capitală* (f) - în *oraș* capitală; *pilula* (m) - în *o cura de comprimate*; *blondă* - în *o femeie blondă*; *automobil* (f) - în *industria de automobile*
2. *prova* generale; *capitale* (f) - *nella città capitale*; *pillola* (m) - *in una cura compressa*; *bionda* - *in una donna bionda*, *automobile* (f) - *nel settore automobilistico*

În concluzie, putem afirma că transpoziția funcțională, fenomen sintactic, implică faptul că semnele limbii își schimbă categoria, păstrându-și valoarea semantică. Transpoziția semantică este raportată la lexic și are loc atunci când o modificare de sens se asociază schimbării de ordin categorial.

BIBLIOGRAFIE

1. COPACINSCHI A. Similitudini și discrepanțe în realizarea fenomenului transpoziției în limbile comparate: română, franceză, italiană. În: „*Multilingvism, interculturalitate și paradigme didactice*”, Conferință științifică națională cu participare internațională- Chișinău: 2021 (Tipogr. „Garomont-Studio”), ISBN 978-9975-46-374-1, p. 300-305
2. COPACINSCHI A. Transpoziția și diferențierea semantică. In: *Revista de științe socioumane*. 2018, nr. 2 (39), 108-111. ISSN 1857-0119
3. COTELNIC, T. *Transpoziția adverbului*. Ch.: Știința, 1968, p. 13-79.
4. БАЛЛИИ, Ш. *Общая лингвистика и вопросы французского языка*. М: Изд-во иностр. лит., 1995, p. 131-398.
5. БАЛЛИИ, Ш. *Общая лингвистика и вопросы французского языка*. М: Изд-во иностр. лит., 1955, p. -398.
6. BENEĂ, A. *Dictionar bilingv. Roman - Francez / Francez - Roman*, Buc.: 2015, 600 p.
7. DEXI., *Dicționarul Explicativ Ilustrat al Limbii Române*, Ch.:Arc.: Gunivas, 2007, 2280 p. ISBN 9789975611558
8. FREI, H., *La grammaire des fautes*. Paris: Editions Nathan, 1982, p. 230-305.
9. HANEȘ Gh., *Dicționar român-francez, francez-român*, Buc.: 1991, 680 p.
10. *Grand dictionnaire encyclopédique en dix volumes*. T. 3. – Paris, 1969, p. 568.

Surse Web:

1. [<https://www.cambridge.org/core/journals/canadian-journal-of-linguistics-revue-canadienne-de-linguistique/article/abs/elements-de-syntaxe-structurale-par-lucien-tesniere-paris>] (vizitat 23 martie 2023)
2. [<https://fr.scribd.com/doc/312529074/Alexandru-Lapuseanu-de-Costache-Negruzzi-Nuvela-Istorica-Romantica#>] (vizitat 27 februarie 2023)
3. [https://www.grandidizionari.it/dizionario_italiano.aspx]
4. [https://books.google.md/books?redir_esc=y&hl=ro&id=9TcrAAAAMAAJ&focus=searchwithinvolume&q=transposition] (vizitat 26 martie 2023)